

šlenka, resp. vůle a čin individuů myšlenkou řízených, nějaká vyšší ona nadindividuální síla mimoideální, pro niž není suverenním princip kauzality« (str. 48.). A »není-li pro onen tlak, jemuž individuum ve společenské skupině podléhá, suverenním princip kauzality, co jest zákonem? Patrně zákony přírodní, a poněvadž se jedná o lidi, bytosti živoucí, zákony života« (str. 49.). Jak si představiti zákony přírodní bez kauzality a jak nadindividuální síla, pro niž není princip kauzality suverenním, může působiti a býti dokonce silnější než jiná síla, jest vůbec nepochopitelné.

Těchto několik poznámek snad stačí na důkaz, že pan doktor Klossé svým spisem »Myšlenka a síla v dění sociálním« neobohatil nikterak naši literaturu a nepodal ani důkazu, že by byl s to vědeckou methodou zpracovati otázku ať právně filosofickou, ať sociologickou.

Dr. Jar. Kallab.

Právo římské.

Costa Emilio, professore ord. di diritto nell' università di Bologna. *Profilo storico del processo civile romano*. Roma, Athenaeum, 1918. Str. XIII. a 229.

V učebnici římského práva procesního »Appunti didattici di diritto romano, serie seconda: Il processo civile romano« (1913—5), o níž byla podána zpráva ve Sborn. XIV., str. 370 ns., a XV., str. 622 ns., autor její, nyní již zvěčnělý Césare Bertolini, zmiňuje se o spisech: **Costa** »Storia delle fonti del diritto romano« (1909) a »Storia del diritto rom. privato« (1911), pronesl přání, vyslovené též od jiných, by spisovatel vypravil ještě další svazek, a to o dějinách procesu. Přání to **E. Costa**, profesor při universitě Bolognské, jenž byl mezitím ve své práci Cicerone giureconsulto, Parte III, Bologna 1916, široce pojednal o civilním procesu doby ciceronské, splnil krásně nahoře jmenovanou publikací, o níž zde hodláme referovati.

Na rozdíl od obšírného díla Bertoliního, jež má plných 900 stránek, knížka **Costova**, *Profilo storico del processo civile romano*, vytkla si za úkol, v úzkých mezích školské příručky na základě výsledků dnešního vědeckého badání zcela stručně vyliciti římská zřízení procesná, zároveň pak poznámkami, jimiž jest opatřena, přispěti těm, kteří by chtěli prohloubiti svoje vědomosti o oněch zřízeních, a seznámiti je s vědeckými spory, vedenými dnes na tomto poli.

Odchyluje se od dotud obvyklého rozvrhu látky na tři části: na dobu legisakcí, na dobu formulí a na dobu judicií extraordinárních, sp. rozeznává pouze dvě období civilního procesu římského, první od počátků do třetího století po Kr., druhé odtud až do Justiniana. V prvé době soudní řízení ve sporech soukromoprávních má převahou ráz soukromý a bývá zváno ordo iudiciorum privatorum. V době druhé vládne výlučně proces čistě úřednický, extraordinaria cognitio. Podle těchto dělidel rozpadá se pak spis ve dvě knihy. Pro tento způsob rozložení látky vyslovili jsme se již v nahoře dotčené recenzi učebnice **Berto-**

liniho ve Sborn. XIV. 371 a vítáme přítomnou knížku, ježto jí jest podán jasný důkaz, že ono rozdělení jest jak přiměřené tak i provedné.

V knize první, »L'ordo iudiciorum privatorum« (str. 7 až 135) sp. přikročuje hned k samému řízení. O osobách, účastnících se procesu, sp. nepojednává, jak bývá obvyklým v dnešních systémech procesních, společně ve zvláštním předchozím záhlaví, nýbrž zmiňuje se o jednotlivých z nich teprve, když ten onen subjekt procesního úkonu se objevuje po prvé v řízení. Ježto pak starořímská obsílka žalovaného na scud (*in ius vocatio*), již proces se zahajoval, odehrávala se mimosoudně pouze mezi prvoucími stranami, skýtá ona spisovateli hned v první obsáhlé poznámce (str. 7—9) příležitost promluvit i o způsobilosti býti stranou a o způsobilosti procesně. O *facultas postulandi* sp. zmiňuje se pouze letmo, omezuje se na poznámku (str. 9, p. 1), že jí neměli mladší 18 let, pomíjíje však úplně účinků, které má na ni pohlaví a infamia. Důsledně sp. umísťuje nauku o jurisdikčních magistrátech tam, kde ve svých výkladech se dotýká prvního vystoupení stran na soudě před magistrátem (str. 15—17), učení o *unus iudex* a sborech porotních (*recuperatores*, *decemviri* a *centumviri*) pak teprve tam, kde počne popisovati druhé stadium procesové, přelíčení apud iudicem (t. zv. řízení *in iudicio*); str. 65—66. O procesních zástupcích a podpůrcích stran pak sp., následuje v tom Bertoliniho, promlouvá teprve na konci knihy první, když byl již hotov s vylíčením veškerého *ordo iudiciorum privatorum* (str. 121—131).

Co se pak dotýče řízení samého, vylíčuje se v obsáhlém Cap. I. první knihy »Il processo in iure« (str. 7—64). Promluví o soukromém úkonu proces zahajujícím (*in ius vocatio*) a o jistotě, zabezpečující opětne dostavení se žalovaného na soud (o *vadimonium*), dále o čase a místě výkonu jurisdikce i o magistrátech se soudní pravomocí, sp. pojednání o starořímské formě procesu *in iure*, o procesu legisakčním, podrobněji o *lege agere sacramento*, *per conditionem* a *per iudicis postulationem*. Na výklad o *legis actio per conditionem* sp. navazuje přímo učení o *agere in rem per sponsionem* (str. 24, 25), a to způsobem takovým, že ve čtoucím musí vzbuzovati dojem, jakoby v tomto případě pro dobývání *summy sponsionis* a tím pro ustavení sporu o právo vlastnické nebo dědicke nebylo kdy bylo u Římanů jinakého prostředku procesního, nežli legisakce *per conditionem*, kdežto přece v pramelech jest tu dosvědčeno pouze *summam sponsionis petere per formulam* nebo *per legis actionem sacramento* (Gai, 4, 93, 95), čímž však nechceme nijak říci, že by učení, podle něhož *agere per sponsionem* mohlo vyústiti také v *legis actio per conditionem* nebo, pak přidáváme, v *legis action per iudicis postulationem*, bylo domněnkou pravděpodobnou (str. 32—36).

Velmi obsírně sp. zabývá se (str. 32—36) s otázkou, u novějších častěji přetrásanou, zdali magistrat mohl již v starém procesu občanském před zákonem Aebutiovým odepřítí svoje účastenství v legisakci, zastáváje pádnými důvody mínění také námi hájené (Sborník XIII 124 ns.), že již v době před oním zákonem magistrat byl v stejném rozsahu

jako později oprávněn k *degenare (legis) actionem*, jako bylo jemu již tenkrát volno, poskytovat ze své pravomoci ochranu soudní hlavně skrze *actiones in factum* nárokům, pro něž nepříslušela *legis actio*, a nelze tedy právo magistratovo k *dare a denegare actionem* pokládati za pravomoc, kterou by, bylo majetníku jurisdikce propůjčila teprve řečená *lex Aebutia*.

O procesu s písemnými formulami (*agere per formulas, per concepta verba*) sp. soudí s *Wlassakem* správně, že řízení to bylo zavedeno zákonem *Aebutiovým* jen jako fakultativní forma občanského procesu a teprve zákony *Juliovými* stalo se jeho formou výhradní, čímž *legis actiones* odstraněny (str. 28, 29). Promluviv pak o zahájení procesu *in iure* skrze *editio actionis* a o *defensi* žalovaného, o *denegatio actionis* a *datio actionis*, o *kaucích* procesních a *litiskonkrestaci*, sp. pojednává o písemné formulí a jejich částech i o rozřídění soukromoprávních *actiones* a příslušných formulí. Spisovatelově definici *praescriptioe*: »*La praescriptio è una clausula, colla quale il magistrato ordina al giudice di tener conto nella sua pronuncia di certe condizioni, la cui esistenza valga a rendere ingiusta la reiezione dell'attore o la condanna del convento*«, jest vytknouti, že jest nejen příliš neurčitá, nýbrž i co dotýče se *praescriptio* pro *actore* nesprávná. Vždyť těmito, na př. *preskripce* »*Ea res agatur cuius rei dies fuit*« nebo »*Ea res agatur de fundo mancipando*« (*Gai. 4, 131, 131a*), se přece porotcovi nenařizuje, aby při vynesení rozsudku dbal jistých okolností, činicích odmítnutí žaloby nespravedlivým, nýbrž slouží k tomu, aby předmět právní rozepře byl omezen a tím zabráněno tomu, by nebyl uveden do procesu v celém tom objemu, jak jej označují *demonstratio* a *intentio*. Pokračuje pak v líčení postupu *in iure*, sp. promlouvá o různých úkonech, směřujících k tomu, aby jisté předpoklady procesu byly určeny nebo rozhodnutí právního sporu rozsudkem jimi bylo nahrazeno, jako jsou *interrogatio, iusiurandum* a *confessio in iure*, a konečně o opravném prostředku proti magistratským opatřením *in iure*: o *intercesi magistrata* vyššího nebo kolegy na *apelaci* žalobce nebo žalovaného.

Předmětem líčení v následujících kapitolách jsou řízení před porotcem (cap. II, str. 65—86: *Il processo in iudicio*), řízení exekuční (cap. III 87—1000: *Il processo ejecutivo*) a řízení pro zmeškání (cap. IV str. 101—114: *Il processo contumaciale*). Co se řízení posléz dotčeného dotýče, sp., pojednává o zmeškání žalovaného *in iure*, bře v úvahu případ ten, že žalovaný se nedostavil vůbec před soudního magistrata pouze, pokud jde o žalovaného dlužníka, nikoli též, pokud jde o žalovaného, na nějž odpůrce hodlá nastupovati *actione in rem* nebo *iudicio noxali*. V dalších dvou kapitolách sp. zabývá se s ostatními procesními prostředky, které se poskytují vedle vlastních *actiones* k ochraně práv, a s řízením, jímž přivádějí se k platnosti, podrobněji s *interdikty* a s procesem *interdiktním* (cap. V. str. 105—113), se *stipulationes praetoriae, missiones in possessionem* a s *in integrum restitutiones* (cap. VI. str. 115—119). Cap. VII (121—131) jest věnována procesnému zastoupení a *asistenci*, kterou stranám poskytovali *oratores* a *advocati*. K *nauce*

o procesném zastoupení připojena jest vhodně kap. VIII, jednající o *translatio iudicii* (str. 31—135). Že také *mutatio iudicis* vedla k *translatio iudicii*, zastává sp. s Duquesnem proti Koschakovi.

V knize druhé nakreslena jest *extraordinaria cognitio* (str. 139—207). V cap. I. líčí se znamenitým způsobem povaha nového řízení, v němž, jak sp. správně vytýká, magistrat, jenž na se bere vyšetření právní rozepře od obsílky až do konečného nálezu a účastňuje se, zastupuje stát, ve všech úkonech procesu, vykonává svůj úřad v duchu novém a zcela různém od onoho, který pronikával v klassickém *ordo iudiciorum privatorum* jak činnost magistratovu, směřující *in iure* k ustavení právního sporu, tak i činnost soudce soukromého, delegovaného od stran k tomu, aby prohlásil in *iudicio* nálezu v mezích oním ustaveným procesu položených. Zvláště upozorňuje sp. na to, že v onom novém čistě úřednickém řízení uplatňuje se valnou měrou zásada vyhledávací, kdežto *ordo iudiciorum privatorum* jest ovládán podstatně zásadou projednávací (str. 143 ns., sr. str. 2, 3). Pojednav pak na konci téže kapitoly o magistratech, vykonávajících civilní soudní pravomoc v řízení *extra ordinem*, i o místě a času soudním, sp. zabývá se v cap. II (str. 151—185) se zahájením i průběhem procesu kogničního, v cap. III (str. 187—191) s procesem kontumačním, v cap. IV (str. 193—201) s procesy sumárními, s procesem *per rescriptum* a s kompromisem. Zcela neobvyklým způsobem jest nauka o svépomoci položená až na samý konec knihy (cap. VI str. 209—214). Připojen jest pak vhodně index alfabetský.

L. Heyrovský.

Právo církevní.

Codex juris canonici a církevněprávní literatura v Itálii.

Největší ohlas v literatuře právnícké vzbudil nový zákoník církevní v Itálii. Je to přirozeno. Itálie dodala kurii nejvíce učenců a spisovatelů do komisi připravujících vyjití kodexu i do komise ku autentické interpretaci jeho. Advokáti římské Roty a jiných tribunálů papežských, ti všichni jsou zasvěceni do redakčních prací kodexu a znají aspoň *occasio legis* a úmysl zákonodárcův, když jim i chybí — jako všem ostatním dosud — znalost praxe kuriální.

Neboť — můžeme říci předem — praxe naráží při aplikaci jednotlivých norem Kodexu již dnes na těžké problémy, stručností jeho zavinené.

Dokud tudíž se nám nedostane do ruky jako interpretační pomůcka praxe kuriální o rozhodnutí komise pro autentickou interpretaci Kodexu, bude se nám opíratí o spisy autorů italských, jako nejpopovolanějších a nejzasvěcenějších. Tím spíše, že k slibovanému vydání pramenů při redakci Kodexu užitých a zachovaných jako interpretačních podkladů, pro zaneprázdnění kard. Gasparriho v dohledné době nedejde.

Jak již z uvedeného patrně, jsou autoři o Kodexu pojednávající, profesori církevního práva na papežských učelištích v Římě neb jiní